

ЛІТЕРАТУРА:

1. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966:2009. (На заміну ДСТУ 3966–2000; чинний від 2010-07-01). – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – IV. – 31 с. – (Державний стандарт України).
2. Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 06.11.05 р. № 870. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/870-2005-%D0%BF>.
3. Регламент Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.07 р. № 950; у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 09.11.11 р. № 1156). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF/page>.
4. Правила підготовки проектів технічних регламентів, розроблених на основі актів законодавства Європейського Союзу, які затверджуються Кабінетом Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.12 р. № 708. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/708-2012-%D0%BF/paran10#n10>.

5. Яцишин Н.П. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять / Н.П. Яцишин // Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. – К.: ІУМ НАНУ, 2013. – Вип. 2 (2). – С. 99–103.
6. Боярова Л.Г. Терміни-варіанти в українській загальноюмовній лексикографії: нормативний аспект / Л.Г. Боярова // Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. – К.: ІУМ НАНУ, 2013. – Вип. 2 (1). – С. 189–195.
7. Куньч З.Й. Проблеми чужомовного впливу на українську науково-технічну термінологію / З.Й. Куньч // Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. – К.: ІУМ НАНУ, 2013. – Вип. 2 (1). – С. 215–220.
8. Василькова Л.М. Різновиди словникових статей термінів кримінального права в юридичній лексикографії / Л.М. Василькова // Термінологічний вісник : Зб. наук. пр. – К.: ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 168–172.
9. Ткачук А.Ф. Законодавча техніка : навч. посіб. / А. Ткачук. – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2011. – 268 с.
10. Беседна Л.Л. До проблем впорядкування термінології законодавства // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4 (7). – С. 162–167.

УДК 342.2

ТЕОРЕТИЧНА ВИЗНАЧЕНІСТЬ І ЗМІСТОВНЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТТЯ «МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ»

Дудченко О.С., к. ю. н.,
доцент кафедри політології та права
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті розкрито сучасні підходи щодо розуміння поняття «механізм держави», досліджено сутність, поняття та структуру механізму держави, обґрунтовано необхідність удосконалення сучасного механізму Української держави.

Ключові слова: державна влада, державний апарат, орган держави, механізм держави, механізм державної влади.

В статье раскрыты современные подходы к пониманию понятия «механизм государства», исследована сущность, понятие и структура механизма государства, обоснована необходимость совершенствования современного механизма Украинского государства.

Ключевые слова: государственная власть, государственный аппарат, орган, механизм государства, механизм государственной власти.

Dudchenko O.S. THE THEORETICAL DEFINITION AND CONTENT OF CONCEPT «THE STATE MECHANISM»

Modern approaches to definition of concept «the state mechanism», essence, concept and structure of state mechanism, necessity of improving modern Ukrainian state mechanism are disclosed and proved in article.

Key words: state power, state apparatus, state authority, state mechanism, state power mechanism.

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної, демократичної, соціальної, правової держави передбачає реформування всієї системи органів державної влади. У зв'язку з цим важливого значення набуває теоретико-правовий аналіз конструкції «механізм держави» [1, с. 83–84]. А відтак функціонування та взаємодія всієї системи органів та установ, що входять до державного механізму, дозволяє ефективно реалізувати завдання та функції держави. У зв'язку з цим актуальною є думка О.В. Петришина, що «практична реалізація завдань держави передбачає функціонування спеціально утвореного для цього механізму... Механізм держави є її атрибутом і відбиває інституціональний аспект державності» [2, с. 122].

Ступінь розробленості проблеми. В юридичній літературі неодноразово ставилося питання щодо етимології поняття «механізм держави» та характеристики його структурних елементів.

Вчені, філософи, мислителі: А.І. Елістратов, А.А. Жілін, Ф.Ф. Кокошин, Н.М. Кокунов, Н.І. Лазоревський, А.А. Різдвяний та інші зверталися до цих термінів ще на рубежі XIX–XX століть.

Значний вклад у вирішення цієї проблеми зробили В.Б. Авер'янов, С.Д. Гусарев, А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, В.В. Лазарев, Ю.М. Тихомиров, В.Ф. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та багато інших вітчизняних та зарубіжних учених. Окремі питання теоретико-правового визначення механізму держави були предметом аналізу таких авторів, як Г.М. Бистрик, О.В. Ракул, В.В. Сухонос, Н.П. Харченко, В.А. Шатіло та ін.

Проте серед учених правників немає єдиної думки щодо визначення поняття «механізм держави». У зв'язку з цим метою статті є аналіз теоретико-методологічних підходів щодо визначення поняття «механізм держави» та дослідження його характерних ознак.

Виклад основного матеріалу. Поняття «механізм держави», «механізм державної влади»

є одними з ключових понять у теорії держави та права, конституційного та адміністративного права, а також у теорії державного управління.

Аналіз наукової літератури свідчить про багатоманітність тлумачення поняття «механізм держави». На сьогодні в юридичній науці не існує єдиної позиції щодо визначення поняття «механізм держави». Дискусія розпочалася з самої назви, зокрема, для позначення відповідної владної конструкції, за допомогою якої реалізуються функції держави, зарубіжні вчені використовують такі поняття як «державна влада», «форма держави», «форма правління», вітчизняні – «механізм держави», і дуже рідко – «апарат держави».

Як відомо, механізм (від грецького μηχανή μηχανή – машина) – це сукупність штучних рухомо-сполучених елементів, що здійснюють заданий рух [3, с. 380], а також пристрій (сукупність рухомих ланок або деталей), що передає чи перетворює (відтворює) рух [4]. Варто відмітити, що в юридичній науці термін «механізм» використовується переважно дослідниками теорії держави та права.

Поняття «механізм держави» в юридичній теорії почало застосовуватися в 1920–1930-х р. р., після висунення гасла про механізм диктатури пролетаріату, який складався з комуністичної партії, як ядра влади, та низки державних та недержавних організацій, за допомогою яких партія здійснювала свій політичний курс [5, с. 141].

На думку радянського дослідника М.К. Ісакова, до початку 1950х р. р. у СРСР механізм держави визначався в широкому й вузькому значеннях. У широкому значенні механізм держави – це політична система суспільства, у вузькому значенні він вважався тотожним і вичерпувався поняттям апарату державної влади [6, с. 10]. На сьогодні трактування механізму держави як політичної системи суспільства в сучасній юридичній науці повністю втрачене, і більшість учених-правників та політологів виправдано відмовилися від нього. Варто погодитися з українською дослідницею Н.П. Харченко, яка зазначає, що механізм держави не можна ототожнювати з політичною системою суспільства, а державу варто розглядати в якості важливої складової частини цієї системи, що входить до неї, як цілісний інститут поряд із політичними партіями, громадськими організаціями тощо [7, с. 288].

У 1960–1980-х р. р., як стверджує В.К. Бабаєв, таке розуміння механізму держави було замінено концепцією політичної організації чи політичної системи суспільства [8, с. 105].

Варто зазначити, що в радянській науковій думці 1960–1980-х р. р. загальноприйнятим було вживання понять «механізм держави» та «апарат держави» як ідентичних. Зокрема, дослідник А.Г. Лашін писав, що державний механізм нерідко називали державним апаратом у широкому значенні слова, а систему державних органів – апаратом у вузькому [9, с. 43–48]. Як відомо, у багатьох сучасних вітчизняних та зарубіжних працях із теорії держави і права поняття «механізм держави» тлумачиться як тотожне за змістом поняттю «апарат держави».

Відомий учений В.В. Копейчиков розмежував поняття «механізм держави» та «апарат держави». На його думку, механізм держави – це система всіх державних організацій, які здійснюють її завдання і реалізують функції [10, с. 85], а апарат держави – це система всіх державних

органів, що організують здійснення завдань, виконання відповідних її функцій у межах своєї компетенції [10, с. 87].

Вітчизняні вчені С.Д. Гусарев, А.М. Колодій, О.Д. Тихомиров та інші, зберігаючи первісне визначення «механізму держави», яке започатковане В.В. Копейчиковим, продовжують наукові розробки у цьому напрямку [11, с. 82; 12, с. 100]. Зокрема, С.Д. Гусарев зазначає, що механізм держави – це система державних організацій (органів, установ, підприємств, інших державних організацій), які створюються для організації і безпосереднього здійснення функцій держави [13, с. 79].

С.В. Бобровник у праці «Теорія держави і права. Академічний курс» за редакцією О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко визначає механізм держави як систему нормативно визначених, взаємодіючих органів та організацій держави, створених для реалізації її завдань і функцій та наділених спеціальними повноваженнями у відповідній сфері діяльності [14, с. 146].

Грунтовний аналіз поняття «механізму держави» у своїх працях робить українська дослідниця Т.О. Пікуля. За її твердженням, механізм держави – це система державних організацій, а саме державних органів, державних підприємств та установ, які покликані забезпечити реалізацію завдань та функцій держави. Частиною механізму держави, а саме систему всіх державних органів, що наділені державно-владними повноваженнями з метою безпосереднього управління суспільством та виконання завдань і функцій держави називають державним апаратом [15, с. 119; 16, с. 46–54].

Вітчизняна вчена О.Ф. Скакун розглядає механізм держави як цілісну, ієрархічну, динамічну систему державних органів, підприємств, установ, інститутів, що здійснює завдання і функції держави на основі і в межах права і слугує її (держави) організаційно-економічною, організаційно-політичною, організаційно-соціальною, організаційно-культурною основою [17, с. 160].

Під механізмом держави мається на увазі система державних органів, які є ієрархічною структурою, що ґрунтується на розподілі влади і має необхідні матеріальні придатки, за допомогою яких здійснюються завдання та функції держави [18, с. 163].

Досліджуючи співвідношення функцій державного апарату та механізму державної влади, вітчизняний учений В.А. Шатіло говорить, що механізм держави – це сукупність різноманітних державних структур, що забезпечують економічні, соціальні, політичні та правоохоронні функції, а державний апарат – це конституційно передбачена система державно-владних структур, наділених визначеними повноваженнями представницького, управлінського та судового характеру [19, с. 6].

Дослідник зазначає, що віднесення до органів державного апарату, крім системи органів державної влади; системи органів державного управління; системи судових органів, також систему органів прокуратури, главу держави, збройні сили, міліцію, дипломатичні представництва за кордоном, правоохоронні органи, установчу владу та контрольну владу суттєво розширює поняття державного апарату і не забезпечує можливості відокремлення категорій «державний апарат» та «механізм державної влади» [19, с. 6–7].

Механізм держави являє собою систему державних організацій, за допомогою яких реалізується державна влада, забезпечується державне керівництво суспільством, реалізуються завдання та функції держави [20, с. 33]. Отже, крім загальновищого тлумачення поняття «механізму держави», як системи державних організацій (державних органів, державних підприємств та державних установ), в юридичній науці існує думка, згідно з якою механізм держави складає система органів державної влади та інші основні інститути держави. Зокрема, таку точку зору підтримують вітчизняні правники М.С. Кельман та О.Г. Мурашин, Н.М. Хома, які зазначають, що пріоритетною складовою механізму держави є її політична основа, зокрема, органи державної влади [21, с. 118]. Вчені виокремлюють основні риси механізму держави:

- механізм держави складається з особливої групи людей, яка виокремилась із суспільства і займається, як правило, тільки тим або головним чином тим, що управляє;

- державні органи, що утворюють його, підпорядковані один одному. Уособлення окремих ланок механізму і перетворення їх у домінуючу силу саме і є показником кризи політичної влади, яку періодично переживає держава;

- кожний орган наділений владними, обов'язковими для всіх повноваженнями. Виступаючи від власного імені, державний орган діє як орган державного володарювання;

- обов'язкова наявність організаційних і матеріальних засобів примусу [21, с. 118–119].

Подібні погляди висловлюють автори підручника з конституційного права, і характеризують механізм держави як систему органів і організацій та інших інститутів держави, які утворюють її організаційну основу: організаційно-політичну, організаційно-економічну та інші [22, с. 153].

У зв'язку з цим цікава позиція дослідниці О.В. Ракул, яка аналізуючи різноманітні підходи до визначення поняття «механізм держави» та теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України, виокремлює основні концепції визначення поняття «механізм держави»: механістичну, діяльнісну та організаційну. Відповідно до механістичної концепції механізм держави визначають як метод, спосіб функціонування державних органів; згідно з діяльнісною концепцією механізм держави – це сукупність станів і процесів, послідовність дій державних органів, що реалізують зовнішні і внутрішні її функції; процес реалізації державної влади, процес функціонування держави, її ефективність, адекватність органів, їх повноважень, форм діяльності цілям і завданням держави; відповідно до організаційної – механізм держави можна розглядати як систему державних органів, установ і організацій, об'єднаних метою реалізації функцій держави [23].

Висновки. Таким чином, проаналізувавши еволюцію поняття «механізм держави» у сучасній вітчизняній юридичній науці, варто погодитися з О.В. Ракул про перевагу організаційної концепції тлумачення поняття «механізм держави», частиною якого є апарат держави. Також варто зазначити, що дослідження питань поняття, сутності, структури механізму держави, його співвідношення з апаратом держави, аналіз взаємодії між структурними елементами механізму держави мають важливе значення для юридичної науки та для удосконалення діяльності елементів механізму держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абдулаев М.И., Комаров С.А. Проблемы теории государства и права. – СПб., 2003. – 576 с.
2. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2009. – 583 с.
3. Энциклопедический словарь / Гл. редактор Б.А. Венденский – М.: Государственное научное издательство «Большая советская энциклопедия». – Т. 2., 1954. – 720 с.
4. Механізм // Вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Механізм>.
5. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина І. Актуальні проблеми теорії держави: Навчальний посібник / С.М. Тимченко, С.К. Бостан, С.М. Легша, Н.М. Пархоменко, Т.О. Пікуля, Н.В. Пронюк. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
6. Исакаева М.К. Механизм Советского общенародного государства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Саратов, 1984. – 18 с.
7. Харченко Н.П. Поняття механізму держави, наукові пошуки теоретико-правової дефініції // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – Том 20 (59). – № 2. – 2007. – С. 287–294.
8. Теория государства и права : учебник / Под ред. В.К. Бабаева. – М.: Юристъ, 2002. – 592 с.
9. Лашин А.Г. Социалистический государственный аппарат [текст] / А.Г. Лашин; – М.: издательство Моск. ун-та, 1961. – 52 с.
10. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за ред. В.В. Копейчикова. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 320 с.
11. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права : навчальний посібник. – К.: «Юристконсульт», 2006. – 355 с.
12. Теорія держави і права : підручник / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 364 с.
13. Гусарев С.Д. Теорія права і держави: навчальний посібник // С.Д. Гусарев, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 270 с.
14. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
15. Теорія держави і права: навч. посіб. / С.К. Бостан, С.Д. Гусарев, Н.М. Пархоменко та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 348 с.
16. Пікуля Т.О. Сучасний підхід до інтерпретації поняття «механізм держави» / Т.О. Пікуля // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – Випуск № 2(1). – С. 46–54.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. – 3-тє видання. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 524 с.
18. Боршевський І.В. Теорія права і держави: підручник / І.В. Боршевський, А.С. Васильєв, Л.М. Зілковська та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук А.С. Васильєва. – К.: КНТ, 2009. – 464 с.
19. Шагiло В.А. Спiввiдношення функцiй державного апарату та механiзму державної влади // Вiсник Академiї адвокатури України, число 2(27). – 2013. – С. 5–11.
20. Теорія держави і права для підготовки до іспиту: навчальний посібник / Л.П. Самофалов, А.В. Старостюк, Т.Л. Кононець та ін.; за заг. ред. В.С. Шилінгова. – К.: КНТ, 2008. – 228 с.
21. Кельман М.С. Загальна теорія держави та права: підручник / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома. – Львів: «Новий світ–2000», 2003. – 235 с.
22. Конституційне право України / За ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Ф. Погорілка. – 2-е доопр. вид. – К.: Наукова думка, 2000. – 465 с.
23. Ракул О.В. Теоретичні засади удосконалення діяльності державного апарату України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.В. Ракул; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2010. – 17 с.